

SOME ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF UZBEK FOLK INSTRUMENTS

Khayrullaev Nodirbek Khayrullaevich

Associate Professor of the State Institute of Art and Culture of
Uzbekistan

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11263342>

ARTICLE INFO

Received: 15th May 2024

Accepted: 22th May 2024

Online: 23th May 2024

KEYWORDS

Science, music, instrument
performance, scientific work,
theory, culture, research.

ABSTRACT

This article discusses some issues of development of Uzbek folk musical instruments. The period of formation of folk musical instruments will also be discussed.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ

Хайруллаев Нодирбек Хайруллаевич

Доцент Государственного института искусства и культуры Узбекистана

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11263342>

ARTICLE INFO

Received: 15th May 2024

Accepted: 22th May 2024

Online: 23th May 2024

KEYWORDS

Наука, музыка,
исполнительство на
инструментах, научная
работа, теория, культура,
исследования.

ABSTRACT

В данной статье рассматриваются некоторые вопросы развития узбекских народных музыкальных инструментов. Также будет рассмотрен период формирования народных музыкальных инструментов.

O'ZBEK XALQ MUSIQA CHOLG'ULARINI RIVOJLANTIRISHNING AYRIM MASALALARI

Xayrullaev Nodirbek Xayrullaevich

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti v.b dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11263342>

ARTICLE INFO

Received: 15th May 2024

Accepted: 22th May 2024

Online: 23th May 2024

KEYWORDS

ABSTRACT

Mazkur maqolada O'zbek xalq musiqa cholg'ularini rivojlantirishning ayrim masalalari haqida fikr-mulohazalar yuritiladi. Shuningdek, xalq musiqa

*Fan, musiqa, cholg'u ijrochiligi,
ilmiy ishlar, nazariya,
madaniyat, tadqiqot.*

*asboblarining shakllanish davri haqida ham munozara
yuritiladi.*

Kirish.

O'zbek musiqa asboblari qadimiy va boy tarixga ega. Arxeologik tadqiqotlar natijasida O'zbekiston hududida ko'plab damli va zarbli musiqa cholg'ulari tasvirlari topilgan bo'lib, ular ikki Amudaryo va Sirdaryo daryolari havzasida yashovchi xalqlarning yuqori darajada rivojlangan musiqa madaniyati haqida guvohlik beradi. Darhaqiqat torli, damli va zarbli musiqa cholg'u asboblari tasvirlangan, ularning asl nomlari bizdan oldin saqlanib qolmagan.

Musiqashunos olim F. Karomatov "O'zbek cholg'u musiqasi" monografiyasida shunday yozadi: "ushbu yodgorliklarda biz Arfa, Nay va boshqa musiqa cholg'ularini juda mukammal tasvirlarini ko'ramiz, bu esa o'z navbatida o'tgan katta bosqichning dalili bo'lib xizmat qiladi - bu nafaqat asboblarning to'plamining, balki o'zbek ajdodlarining cholg'u musiqasining ham ko'p asrlik rivojlanishi natijasidir"¹.

Tarixning keyingi davrlarida, masalan, Abbosiylar yoki Temuriylar kabi O'zbekiston hududi buyuk sivilizatsiyalar tarkibiga kirganida, musiqa fani va uning tarkibiy qismlari diqqat markazida bo'lgan. Sharqiy Renessansning buyuk ensiklopedistlari Abu Nasr Farabi (870-950), Muhammad Xorazmiy (783-850), Abu Ali ibn Sino (980-1037), unda musiqa asosiy fanlar qatoriga kiradi.

Yuqorida aytib o'tilgan olimlarning jahon musiqaga qo'shgan ulkan hissasini tasdiqlash uchun XX asr boshlarida "musiqa asboblari tizimi" tuzuvchilari E. Xorenbostel va K. Zaxlar Abu Nasr Farobiyning "Musiqaga haqidagi katta kitob" risolasini ushbu fanning asosi deb hisoblashgan². Ushbu tarixiy fakt va maqolamizning muammolari tufayli yana bir muhim vaziyatga e'tibor qaratish lozim. Farobiydan XX asr boshlariga qadar musiqa fanining rivojlanishining tarixiy retrospektivida Abdurauf Fitratning (1887-1938) "*O'zbek mumtoz musiqasi va uning tarixi*" kitobida biz quyidagi umumiy bezakning barqaror saqlanishini ko'ramiz - nazariy va tarixiy qismlar o'rtasida musiqa asboblari bo'limini joylashtirish.

Bizning fikrimizcha, bularning barchasi Sharq mumtoz musiqasining, shu jumladan o'zbek musiqasining yozilmagan an'analari sharoitida musiqa asboblari o'ziga xos ko'priki, ilmiy nazariya va jonli musiqa amaliyoti o'rtasidagi bog'liqlik bo'lib xizmat qilganligi bilan bog'liq. Shuning uchun musiqa asboblari chuqur muqaddas munosabatini, uni klassik musiqa ramzi bilan ifodalashadi. Aynan shu bilan O'zbekistonda musiqa asboblarining evolyutsiyasini ko'rib chiqish va ularning asriy asoslarini zamonaviy sharoitda, taxminan so'nggi 100 yil ichida o'zgartirish bog'liqdir.

¹ Эмсхаймер Э. Шведские народные музыкальные инструменты // Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка. Часть II. Москва, 1988.

² Эмсхаймер Э. Шведские народные музыкальные инструменты // Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка. Часть II. Москва, 1988.

Ushbu jarayon juda murakkab, qarama-qarshi, ba'zan juda og'riqli. Ammo, shunga qaramay, umuman olganda, badiiy va dunyoqarash nuqtai nazaridan, bizning fikrimizcha, hozirgi bosqichda jahon musiqa madaniyati uchun juda samarali va ko'rgazmali. Ma'lumki, o'zbek musiqa madaniyati va cholg'u ijrochiligi uning tarkibiy qismi sifatida kuchli ilmiy-amaliy bazaga ega.

Yigirmanchi asrda u tub o'zgarishlar bosqichiga kirdi – polifonik musiqiy fikrlashni o'zlashtirish, Yevropa musiqa klassikasiga yaqinlashish va yangi milliy maktabni shakllantirish. Ushbu maqola doirasida biz o'zbek xalq musiqa asboblari va cholg'u musiqalarini rivojlantirishning ayrim muhim jihatlariga, shuningdek, bu yo'lda eng murakkab ilmiy-amaliy vazifalarni bartaraf etish, milliy cholg'ular asosida musiqa ta'limi tizimini shakllantirish, ularda yakka, ansambl ijrochiligining yangi shakllarini shakllantirishga qisqacha to'xtalib o'tamiz. Shuningdek, eng muhimi, misli ko'rilmagan badiiy natijalarga erishish, bugungi kunda O'zbek bastakorlarining o'zbek milliy cholg'u asboblari uchun asarlari zamonaviy Yevropa va Amerika ansambllari tarkibida hamrohligida yangraydi.

O'zbek ma'rifatparvarlari Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon, G'ulom Zafari, Matyusuf Xarratov va ularning sheriklari etnograf V. A. Uspenskiy, musiqashunos V. M. Belyayev, sharqshunos A. A. Semyonov musiqa an'alariga hurmat bilan munosabatda bo'lish va shu asosida umuminsoniy qadriyatlarni bosqichma-bosqich o'zlashtirish tarafdorlari edilar.

1950-1960-yillarda faol bosqichga kirgan ikkinchi global muammo-o'zbek xalq cholg'u asboblari orkestrini tashkil etish va shu bilan ularning tovush tartiblarini tubdan rekonstruksiya qilish jarayoni. Va bu polemikada, shuningdek, ilmiy jihatdan mazmunli, muvozanatli va badiiy talabga ega bo'lgan yondashuv tarafdorlari ham, muammoning yuzaki yechimi ham bor edi. Misollar sifatida biz o'sha davrdagi "Sovet musiqasi" jurnalida chop etilgan ikkita materialni keltiramiz.

"O'zbek xalq cholg'ularini rekonstruksiya qilish muammosi O'zbekiston musiqa asboblari va Moskva va Leningrad vakillari tomonidan katta qiziqish uyg'otdi. Bu borada qizg'in bahs-munozaralar asosan uchta nuqtai nazarni aniqladi. Birinchi tarafdorlar xalq musiqa asboblari tubdan rekonstruksiya qilish ularning o'ziga xos tembrini yo'qotmasdan mumkin emas, deb hisoblashgan. Asboblarning xususiyatlariga kelsak, oktavaning o'n ikki teng yarim tonga bo'linishi tufayli, bu oxir-oqibat o'ziga xos o'zbek musiqasining buzilishiga olib keladi, uning shkalasi Yevropa shkalasiga qaraganda kichikroq intervalli nisbatlarga ega.

O'zbek xalq cholg'u asboblari ijtimoiy san'at rivojida ijobiy ahamiyatga ega ekanligini umuman tan olmagan musiqa olamining boshqa vakillari diametrik qarama-qarshi yondashuvni egalladilar³.

"Diametral-qarama-qarshi" fikr yanada aniqroq shaklda, noaniq dalillar va buzilgan faktlar bilan o'z davrining o'sha nufuzli jurnalining boshqa maqolasida bayon etilgan. O'zbekistonda polifoniyani rivojlanishi uzoq vaqt davomida xalq musiqa asboblari nomukammalligi bilan to'sqinlik qildi – ko'p jihatdan qiziqarli va xilma-xil, ammo polifonik musiqani ijro etishga moslashtirilmagan⁴.

³ Пеккер Я. Об узбекском оркестре народных инструментов. Журнал «Советская музыка» 1946. № 11.

⁴ Вызго Т. О реконструкции узбекских народных инструментов. Журнал «Советская музыка», 1954. № 12. 56 с.

O'zbek musiqa jamoatchiligi an'analarni yanada rivojlantirish va musiqiy merosning chuqur ilmiy-amaliy ildizlarida izlanishlar davri boshlangan. Aynan shu burilish chizig'ida O'zbek musiqa madaniyati, jumladan, uning eng boy cholg'u asboblari rivojlanishining yangi bosqichi boshlanadi.

Bugungi kunda zamonaviy janr va shakllarda ijod qiladigan bastakorlar paydo bo'ldi, ular orasida ko'plab kvartetlar, she'rlar, uverturalar, rapsodiyalar, milliy yoki simfonik orkestr jo'rligida o'zbek xalq milliy asboblari uchun kontsertlar mavjud. Eng muhimi, ushbu asarlarning ba'zilari nafaqat O'zbekistonda, balki undan tashqarida, Turkiya, Yevropa, Amerika, Yaponiya va boshqa bir qator chet el mamlakatlarda ham tinglovchilarni o'ziga jalb qilmoqda. Hozirgi bosqichda o'zbek musiqa asboblari va cholg'u musiqasi rivojlanishining haqiqatlari shunday.

References:

1. Mirziyoyev Sh. Qonun ustivorligi va inson manfaatlarini ta'minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Toshkent- "O'zbekiston" -2017.
2. Эмсхаймер Э. Шведские народные музыкальные инструменты // Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка. Часть II. Москва, 1988.
3. Пеккер Я. Об узбекском оркестре народных инструментов. Журнал «Советская музыка» 1946. № 11.
4. Вызго Т. О реконструкции узбекских народных инструментов. Журнал «Советская музыка», 1954. № 12.